

Clínica Verge de Meritxell. Així la vaig viure

Jordi Marquet i Mandicó

Primer administrador de la Clínica Verge de Meritxell, primer president de la Cambra de Comerç, Indústria i Serveis d'Andorra
jormarquet@gmail.com

Resum

Clínica Verge de Meritxell. Així la vaig viure

Cal situar la creació de la Clínica Meritxell en el context històric d'aquella Andorra de mitjan segle passat, on les circumstàncies polítiques, econòmiques i socials conformaven un escenari que justificava a bastament el naixement del primer hospital públic del país. Es repassa el context i les necessitats que van conduir a l'inici dels grans canvis sanitaris i a la creació de la Clínica per part de la Junta de Qüestions Socials del Consell General.

Resumen

Clínica Virgen de Meritxell. Así la viví

Es necesario situar la creación de la Clínica Meritxell en el contexto histórico de aquella Andorra de mediados del siglo pasado, donde las circunstancias políticas, económicas y sociales conformaban un escenario que justificaba sobradamente el nacimiento del primer hospital público del país. Se repasa el contexto y necesidades que condujeron al inicio de los grandes cambios sanitarios y a la creación de la Clínica por parte de la Junta de Cuestiones Sociales del Consejo General.

Résumé

Clinique Vierge de Meritxell. C'est comme ça que je l'ai vécu

La création de la clinique Meritxell doit être replacée dans le contexte historique de cette Andorre du milieu du siècle dernier, où les circonstances politiques, économiques et sociales ont formé une scène qui a amplement justifié la naissance du premier hôpital public du pays. Nous examinons, ainsi, le contexte et les besoins qui ont conduit au début des grands changements sanitaires et à la création de la Clinique par la Commission des affaires sociales du Conseil général.

Abstract

Virgin of Meritxell Clinic. That's how I experienced it

The creation of the Meritxell Clinic must be placed in the historical context of Andorra in the middle of the last century, where political, economic and social circumstances formed a scenario that largely justified the birth of the first public hospital in the country. The context and the needs that led to the beginning of the great health changes and to the creation of the Clinic by the Board of Social Affairs of the General Council are reviewed.

Preàmbul

a creació de la Clínica Meritxell no es pot entendre sense situar-la en el context històric d'aquella Andorra de mitjan segle passat, on les circumstàncies polítiques, econòmiques i socials conformaven un escenari que justificava a bastament el naixement del primer hospital públic del país.

M'ha semblat oportú estendre'm –potser fins i tot d'una manera que pot semblar desmesurada– sobre aquesta època. Com que la vaig viure intensament –ja sigui com a protagonista, com a figurant o com a simple espectador–, m'he pres la llibertat d'utilitzar la fórmula de parlar en primera persona per donar més autenticitat al relat. D'aquesta manera em protegeixo d'unes omissions que serien imperdonables si imperés el rigor de tot narrador que es respecta. Però dono fe del que dic perquè, simplement, ho he viscut. De cap manera és una qüestió de vanitat, però reconec que haver pogut conèixer unes persones úniques en una Andorra irrepètible és un orgull que no dissimulo. Els anys de la postguerra, el país va començar a viure un creixement demogràfic que va acabar essent espectacular: entre els anys 1950 i 1960 es va passar de 6.176 habitants a 8.392, un increment del 35%; mentre que entre els anys 1960 i 1970 el nombre de persones que vivien al país es va disparar fins a arribar al 133%. Aquella dècada, la població va passar de 8.392 habitants a 19.545, un fenomen mai vist des dels Pariatges.

Aquells anys marquen una etapa clau en la nostra evolució econòmica i social. Assistim a l'eclosió d'un turisme massiu que capgira d'una manera espectacular tots els esquemes

tradicionals basats sobre una economia rural, rudimentària, més aviat pobra, que sense l'ajuda providencial del contraban –també rudimentari–, hauria necessitat un miracle per aguantar i per tirar endavant. En la seva novel·la publicada l'any 1922, “*Andorra ou les homes d’Airain*”, Isabelle Sandy dignifica i fins i tot atorga connotacions heroiques a la professió de contrabandista, una tasca sempre complementària, però ruda i arriscada. Es pot dir que a Andorra poca cosa havia canviat des de l'Edat mitjana. La precarietat, mantinguda per un treball sovint ingrat, i governada per la humilitat, la neutralitat i la prudència, havien permès al país transitar a través dels segles de manera desapercebuda. Com si es volgués fer oblidar. Mantenir els “camins pedregosos” de cara a l'exterior era l'expressió flagrant d'una falta de mitjans que, amb el pas dels anys, es va revelar com una estratègia d'autoprotecció a l'ensem que dissuasiva. I en plena guerra europea, a finals del 1942, Iñaki Rubio imagina a *Morts qui us ha mort* un discurs que el subsíndic Pere Rossell (Piroto de Ransol) hauria pogut pronunciar en una reunió de poble sense desentonar: *Per a les grans nacions d'Europa nosaltres som insignificants i l'única manera de sobreviure i conservar la independència és garantir la nostra neutralitat.*

Ni el mateix Antoni Fiter i Rossell ho hauria dit millor.

Imatge del Consell General amb el Síndic general Francesc Cairat i el Subsíndic general Pere Rossell (Piroto). Fons Fèlix Peig. Arxiu Nacional d'Andorra

De la postguerra als anys 60

La tasca dels diferents consells, encapçalats per Francesc Cairat i Ribot (1937-1960), no era altra que la de vetllar per la supervivència d'un poble orgullós i valent, però al llindar de la misèria, una població a la qual li va tocar viure dues guerres consecutives i, per sort, no simultànies. Perquè quan va acabar la Guerra Civil Espanyola, l'any 1939, va començar a França la guerra europea que derivaria en la Segona Guerra Mundial.

Els dirigents havien de fer front a una tasca diplomàtica incommensurable destinada a abastir la població d'aliments de primera necessitat. També, com si fos una compensació de la història, al Síndic Cairat li va tocar viure una postguerra més plàcida i esperançadora amb els Subsíndics Pere Rossell i Josep Areny (Calbó de Soldeu) consecutivament. A ells devem en particular el manteniment de l'ensenyament primari, tant francès com espanyol, i la consolidació de la Junta de Carreteres, que va permetre apropar el turisme –vingut tant del sud com del nord– a les nostres valls. Les vies d'accés començaven a ser practicables. Ja era hora!

A finals dels anys 50 les carreteres generals ja estaven totalment asfaltades. Gràcies al treball de l'empresa Sala-Amat, que tenia una tècnica pintoresca i artesana “d'engudronar” a cop de paneres de grava i de graveta, dispensades per uns obrers experts que es movien amb destresa en un núvol espès i negre, d'una olor penetrant de quitrà incandescent. Aquell singular ballet va marcar l'esperit dels habitants, ben agraïts, i dels turistes, ben meravellats.

Per la seva banda, la societat civil mostrava les seves inquietuds i la sindicatura Cairat-Areny, l'any 1951, de la mà de Narcís Casal i Vall i de Casimir Arajol i Duró, va reviscolar el Sindicat d'Iniciativa que, per raons evidents, no donava senyals de vida des de l'any 1925, data de la seva creació. L'any 1954 va facilitar la creació de l'Automòbil Club d'Andorra, encapçalat per Gil Torres i Palmitjavila. L'any 1955 va trencar motlles (i de quina manera) amb els Cursos d'Extensió Cultural, molt concorreguts per cert, que van congreguar ponents de contrastat prestigi en les especialitats més diverses. Pocs anys més tard, també en el sector del turisme, va impulsar

la implantació de la Unió Hotelera, presidida per Pere Canturri i Tomàs.

Cal dir que l'hostaleria necessitava modernitzar-se. Els hotels termals d'Escaldes, que dataven de principis de segle, quedaven obsolets. En pocs anys, l'oferta va prosperar. Andorra podia presumir d'establiments de primer ordre com l'Hotel Rosaleda, l'Hostal Valira, l'Hotel Babot, l'Hotel Mirador, l'Hotel Bonell, l'Hotel Carlemany, l'Hotel Meritxell, l'Hotel Poblador, l'Hotel Pol, l'Hotel Pyrénées... i de tants altres que oferien les seves instal·lacions adaptades a totes les categories de clients. El turisme va generar tanta confiança en el sector hotelier que l'empresari Bartomeu Rebés, l'any 1954, va imaginar un hotel que trencava motlles per la seva modernitat i el seu atreviment arquitectònic: l'Andorra Park Hotel.¹ El temps li va donar la raó.

Jeeps d'excursió amb turistes. Fons Fèlix Peig. Arxiu Nacional d'Andorra

Els comerços proliferaven, els càmpings pul·lulaven, els nombrosos jeeps d'excursions feien prodigis amb uns vehicles de fortuna que avui serien uns veritables trencaclosques per a la I.T.V. La construcció no parava. Els bancs estaven en plena expansió i, per tant, eren

1. Em recorda l'arquitecte Enric Dilme que l'Andorra Park-Hotel va ser obra de l'arquitecte i urbanista Joan Margarit i Serradell, pare de Joan Margarit i Consarnau, arquitecte i poeta, premi Cervantes 2018.

generosos, la qual cosa facilitava la prosperitat del país. Les companyies d'assegurances multiplicaven els serveis en tots els àmbits i, en particular, cal assenyalar-ho, en el camp social. Hi havia feina per a tothom i aparentment no es detectaven problemes de cap mena, ni de sous ni d'allotjament. I com que abundaven els cinemes i les sales de festes, la il·lusió podia amb tot.

En aquella època de postguerra mereix una menció especial l'artífex de l'esquí nacional: Francesc Viladomat, que l'any 1956 va "inventar", amb mitjans rudimentaris, el primer telesquí al cim del Coll Blanc, posant així la primera pedra d'una infraestructura turística basada en la neu que, amb el pas dels anys i gràcies al talent de tots els que li van fer cas, va convertir el nostre petit país en una potència mundialment reconeguda en l'esport blanc, amb unes instal·lacions que competeixen amb les millors.

El primer telesquí de Francesc Viladomat al Pas de la Casa. FAM. Arxiu Nacional d'Andorra

Eren temps de creació, d'esperança il·limitada i també d'una certa despreocupació. Per què preocupar-se si tot anava com una seda?

Arriben els anys 60. La tendència continua

L'any 1960, quan la sindicatura Cairat-Areny va donar pas a la sindicatura Reig-Baró, la bonança i l'optimisme van seguir la mateixa tendència ascendent. Les activitats tradicionals ja esmentades desembocaven en el gran comerç dominat per Pyrénées i Prisunic, i també apareixia una nova corrent destinada a millorar i diversificar l'oferta gastronòmica (i si la cuina típica autòctona oferia a profusió paelles valencianes o canelons Rossini, qui se'n queixava?). I sobretot, cosa mai vista fins aleshores i mai

superada des de llavors, es van obrir unes extraordinàries instal·lacions dedicades al lleure, La Rotonda. Aquest establiment, que va aixecar l'empresari català Melcior Larrosa durant els anys 50 però que va conèixer la seva plenitud durant els anys 60, va passar a la història com el "cabaret-restaurant" més entranyable, més emblemàtic i més memorable del país, amb una fama que ultrapassava les seves fronteres. Pels qui vam tenir la sort de freqüentar-lo era, sens dubte, el millor del món. Tota una escola de vida.

En un estil ben diferent, el Toni's Club va marcar una època relacionada amb els èxits de l'equip de Rugbi VPC Andorra. Enforncat en un diminut subterrani de l'estació Shell, enfront de les memorables Tines i els seus porrons monumentals, es va convertir pels nois i noies noctàmbuls en tota una icona. Aquesta minicripta desafiava cada nit les normes de seguretat, per permissives que fossin, acollint més fidels que la seva capacitat permetia. No importava l'espai vital, discutible; la promiscuïtat, inevitable; la visibilitat, nul·la o quasi nul·la; la música, imperceptible amb tanta gatzara, però bona, avantguardista i generosa en decibels. Toni Zorzano oficiava de discjòquei i va portar aquesta nova professió a uns nivells que mai més s'han superat.

Allí importava la festa i la festa desbordava.

També hi havia les Arenes Monumentals, creades per Paul Ricard i el seu amic instal·lat a Andorra, Pierre Fournié de la Martinie, que tenien una capacitat per 4.000 espectadors. El nom era, sense por a equivocar-me, volgutament exagerat per a un recinte tan diminut, però si es té en compte el floret d'artistes de nivell mundial que va acollir, la paraula quedava a bastament justificada. Fins i tot quedava curta. A hores d'ara sembla impossible que en un espai tan modest haguessin actuat les màximes figures de la tauromàquia de l'època. A part dels "novilleros", alguns dels quals van fer carrera com a toreros de renom, van trepitjar l'arena els més grans: El Cordobés, El Viti, Palomo Linares, Márquez, El Litri, Antoñete, César i Curro Girón, Angel Peralta i tants altres...

I perquè n'hi hagués per a tots els gustos, els organitzadors van fer venir de França les estrelles més rutilants de l'època, com Charles Aznavour, Dalida, Claude François,

Desfilada de majorettes al pont de la Rotonda. FAM. Arxiu Nacional d'Andorra

Cartell d'inauguració de les Arenes Monumentals. Fons Casimir Arajol

Cursa de braus a les Arenes Monumentals d'Escaldes-Engordany. FAM. Arxiu Nacional d'Andorra

El metge Josep Duró i el veterinari Casimir Arajol durant la cursa de braus. Fons Casimir Arajol

Charles Trenet, Gilbert Bécaud, Luis Mariano, Johnny Hallyday, Annie Cordy, Raymond Devos... I d'Espanya, Lola Flores, Manolo Escobar, Julio Iglesias, Antonio Machín, Antonio Molina i un llarg etcètera... Per no parlar de les curses de vaquetes o de les vetllades de boxa i lluita lliure. Era un no parar.

Per la seva banda, el doctor Josep Duró i Farràs era responsable de la infermeria i el veterinari Casimir Arajol i Farràs s'encarregava dels serveis veterinaris. La seguretat estava plenament garantida.

Es respirava un optimisme tan gran a tots els nivells, que el mateix Paul Ricard, quan va constatar que Andorra s'havia convertit en el seu segon client mundial, hauria proposat, en reconeixement, cedir al Principat "l'île des Embiez" de la seva propietat, situada en un arxipèlag a prop de Toulon, per tal que Andorra tingués el seu port de mar. Ho sabíeu? Però la idea no va prosperar...

Eren anys d'eufòria, amb una clientela que inundava alegrement les voravies, tot i que el trànsit rodat era un caos i els minibusos, anomenats Platillos o Clípols, feien el seu camí amb paciència i amb una resignació ben assumida. Però qui s'hauria queixat d'aquella prosperitat? I l'agricultura? Lluny d'encallar-se i menystenir els conreus tradicionals, es va saber adaptar als nous temps. La demanda creixent de tabac no solament va mantenir viu el sector sinó que el va projectar fins a uns límits insospitats. Les indústries de transformació de tabac van entrar de ple en el sender de la glòria. Mentrestant, el turisme d'hivern feia el seu camí i l'any 1964 s'inaugurava l'estació de Soldeu, propietat de l'Empresa ENSISA.

Les mancances

Però tota aquella prosperitat aparent dissimulava unes carències estructurals preocupants que poc havien variat des de la concessió de FHASA l'any 1929. La immigració galopant feia créixer, i molt, el nombre d'habitants del país. Si hi afegim els visitants, era una evidència que Andorra no estava preparada per acollir tanta gent. Era evident que el sector públic anava a remolc d'un sector privat desenfrenat que reclamava a crits unes transformacions o innovacions, més que no pas reformes, perquè pràcticament tot estava per fer. Les carreteres necessitaven millores per tal de contenir el flux creixent de vehicles, l'electricitat tenia els seus capricis de subministrament, els telèfons havien quedat obsolets, no hi havia un cos de bombers, la seguretat social era inexistente i la població es trobava al descobert. En l'àmbit de l'educació, les escoles franceses i espanyoles de cada parròquia havien quedat desfasades

i s'imposava una renovació.

La recollida de deixalles era un servei inexistente fins aleshores. L'augment de la població i el constant increment de l'afluència turística, convertien el tema en un problema addicional i feixuc que demanava una solució urgent. El Servei d'Ordre estava desbordat. Era imprescindible una ampliació d'efectius que, a més, calia formar. El cos mèdic era clarament insuficient. Cada parròquia tenia un metge "conduït" pagat pel comú. Algunes empreses grans – poques – s'havien dotat d'un metge i d'una infermeria. Les dues llevadores feien prodigis i la majoria de parts es feien a domicili. Les infermeres, si n'hi havia alguna, eren poc sol·licitades. Pel que fa a les ambulàncies, el voluntariat i gràcies. En definitiva, la sanitat era molt precària. Sort que, a proximitat, a la Seu d'Urgell, disposàvem del Sant Hospital i de la Clínica de l'Aliança, oberta als seus afiliats. Aquí a Andorra, afortunadament, comptàvem amb el doctor Antoni Vilanova que, en la seva petita clínica homònima, feia grans miracles, amb l'ajuda d'un practicant d'excepció, l'Antoni Ruiz, que amb el temps va esdevenir metge, i d'uns bons samaritans del Bar Trèvol situat a la planta baixa de l'edifici, que sempre estaven disposats a fer de camillers o de donadors de sang quan l'ocasió els reclamava. I aquests només eren els problemes més aparents. En realitat aquella Andorra dels anys 60 s'aguantava de miracle.

La necessitat de recursos

Aquestes mancances, i moltes més, van ser tractades pels polítics de l'època. Es van anar cobrint paulatinament i seguint un ordre de prioritats amb un sentit d'Estat i amb una modèstia de mitjans que avui susciten la nostra admiració. Perquè per fer front a les noves despeses que es generarien, i que les institucions del país mai s'havien plantejat, calien recursos.

Des de l'any 1902, amb motiu de la construcció de la carretera de la frontera espanyola fins a Andorra la Vella, s'havia instaurat una taxa a la importació de mercaderies. Paulatinament, i en funció de les necessitats, l'impost va anar en augment fins que l'any 1948 es promulgà una llei en què s'especificaven les taxes que havien de pagar els licors i el bestiar per entrar al país. La base estava creada

però la recent postguerra va fer que a les arques de l'Estat hi entressin pocs ingressos; a la pràctica, poca cosa havia canviat en la fesomia del país i en la seva arcaica economia.

A partir dels anys 50 el turisme francès, incipient als seus inicis però que va anar creixent ràpidament gràcies a la instauració dels “congés payés”, va influir en l'increment de les importacions i, en conseqüència, en les arques de l'Estat, que s'anaven omplint de mica en mica.

L'historiador Jordi Alcobé recorda en el seu estudi sobre el dret tributari que *durant els 20 anys transcorreguts entre la dècada de 1950-1960, es van promulgar 16 lleis que regulen les taxes percebudes en concepte d'entrada de mercaderies (...). Així, mentre l'any 1951 la recaptació assolida és d'1,5 milions de pessetes, cosa que representa el 51,6% dels ingressos totals de l'Estat d'Andorra, el 1969 el valor de les taxes més el peatge del Port d'Envalira (vigent del 57 al 72) arribaven als 94,5 milions de pessetes, el 68,3% del total dels ingressos.*

És a dir que amb uns recursos de 138 milions l'any 1969, molt superiors als de l'inici de la sindicatura l'any 1962, de 85 milions, es va iniciar un projecte ingent de modernització del país per cobrir totes les mancances que he citat anteriorment i, segurament, moltes més.

Cal reconèixer que amb uns recursos tan modestos es van fer prodigis. Això implicava un veritable procés d'enginyeria economicofinancera d'una gran ambició, iniciada, planificada i duta a terme per uns personatges excepcionals i providencials.

Comença la modernització del país

L'any 1960 la Sindicatura Reig-Baró va arribar al moment clau i es va proposar modernitzar el país. Tenia el perfil ideal per adaptar les institucions a les noves necessitats i exigències d'aquesta Andorra abocada a una activitat desenfrenada. Els dos Síndics eren joves, emprenedors i, per damunt de tot, complementaris.

Julià Reig i Ribó, gran empresari en diferents sectors, i en particular en el tabac i la banca, havia viatjat per tot el món i, dotat d'un sentit de l'observació fora del comú, assimilava les novetats més avançades per aplicar-les un dia a Andorra. Era l'home d'acció per excel·lència i un polític amb

▶ Els Síndics Josep Baró i Julià Reig. Fons Fèlix Peig. Arxiu Nacional d'Andorra

una personalitat i un carisma extraordinaris. Tenia una figura hieràtica, una elegància i unes maneres impecables. La seva oratòria era clara, precisa, sense ornaments superflus, basada sobre fets concrets. Tenia el do de convèncer i de crear al seu entorn un clima de confiança i d'empatia, amb l'afegit que mantenia contactes d'alt nivell, tant en el món de l'empresa com en el de la política. Aquest capital, d'un valor incalculable, el va posar al servei d'Andorra.

Josep Baró i Puigdemasa (Pepito) era discret, metòdic, ordenat, el company de viatge ideal per al Síndic Reig. Alt i prim, sota un aspecte auster que n'impressionava més d'un, dissimulava un potencial infinit de qualitats humanes que exterioritzava amb una tímida cortesia. Com si tingués por de molestar.

Com molts cabalers d'Andorra, havia fet la universitat de la vida a la ciutat de Besiers. El món social era la seva passió. A finals dels anys 40 fins i tot va ser president de la *Mutuelle des Andorrans*, una institució venerable creada l'any 1928 destinada a complementar el 100% de les despeses de la Seguretat Social, però també a aportar tota mena d'assessoraments en aquest àmbit, no solament a la fornida colònia d'andorrans en aquesta pròspera ciutat del Llenguadoc, sinó a tots els afiliats, vinguessin d'on vinguessin. I eren nombrosos. La seva activitat no s'aturava aquí. També formava part del comitè de redacció del butlletí de la mútua.

Des d'aquest mirador privilegiat, en Pepito observava. I no se li escapava res dels mecanismes destinats a donar a tot ciutadà les prestacions socials més òptimes destinades a millorar la seva qualitat de vida. Ell també, a la imatge del Síndic, va reunir un capital valuósíssim que va posar al

servei d'Andorra en un moment de la nostra història recent que no podia ser més oportú.

Aquesta faceta desconeguda del Subsíndic me la va fer descobrir, amb un orgull legítim, la seva germana Maria. També me la va confirmar Robert Font i Feliu, andorrà nascut a Besiers i, en una ocasió, me l'havia comentat en Cándid Riba i Coma, Conseller d'Andorra la Vella que en el seu moment va presidir la Junta de Qüestions Socials; va coincidir amb ell al Consell General. És més que probable que, amb la discreció i la prudència que els caracteritzava, tant l'un com l'altre fossin, amb arguments, constància i tenacitat, els impulsors capdavanters de la Seguretat Social Andorrana i, més tard, de la Clínica Verge de Meritxell, el primer hospital públic de la història d'Andorra.

L'inici dels grans canvis sanitaris

La Caixa Andorrana de Seguretat Social

Per en Pepito Baró, el model francès de seguretat social, instituït pel Govern del General de Gaulle l'any 1945, no era cap novetat. Coneixia el seu funcionament a la perfecció. I és fàcil imaginar el pes dels seus arguments per tal que Andorra es dotés d'una seguretat social nacional per al conjunt dels seus habitants, autòctons i forans. El moment era clau perquè l'Estat espanyol, conscient de la manca de cobertura social de tots els seus treballadors desplaçats a Andorra en els sectors de la construcció, del comerç, de la banca, de l'agricultura, mostrés la seva ferma voluntat de muntar a Andorra una antena del *Instituto Nacional de Previsión*, per mitjà d'una carta oficial del Governador de Lleida al Consell General. No va ser necessari. La Caixa Andorrana de Seguretat Social, tal com la coneixem avui, es va començar a gestar l'any 1963 a càrrec de la Junta de Qüestions Socials del Consell General. El nostre Copríncep De Gaulle va destinar a Andorra un excepcional *Inspecteur General d'Affaires Sociales*, anomenat Jean Moitrier, que va mostrar una perfecta sintonia amb el recentment nomenat director general del nou organisme, Antoni Ubach i Mortès. Tots dos van treballar per establir les bases de la CASS, que es va posar en marxa el dia 1 d'abril del 1968.

En definitiva, si hi ha un apartat on va quedar clarament de manifest la complementarietat dels talents dels dos

Síndics, Julià Reig i Josep Baró, va ser precisament en la creació de la Seguretat Social, on cadascú hi va poder dir la seva. En Julià Reig pels seus dons diplomàtics i la seva personalitat que li obria les portes més adequades –en aquest cas les de l'Elisi–, i en Josep Baró pels seus coneixements pràctics adquirits a França, presentaven unes virtuts i uns bagatges essencials per facilitar el seguiment del projecte i la seva posterior posada en marxa. El resultat és l'obra social més important de la nostra història. Una institució que devem a aquesta sindicatura, a la Junta de Qüestions Socials i al seu president d'aleshores, Bonaventura Armengol i Julià. També, és clar, al Consell General, que va ser qui la va votar.

Neix la Clínica Verge de Meritxell

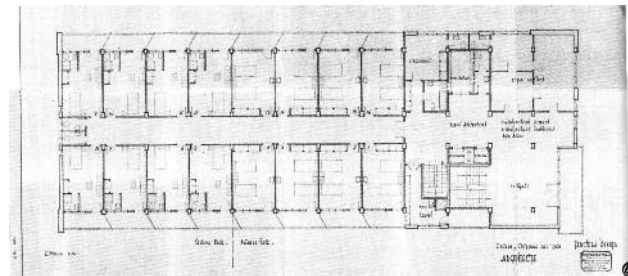
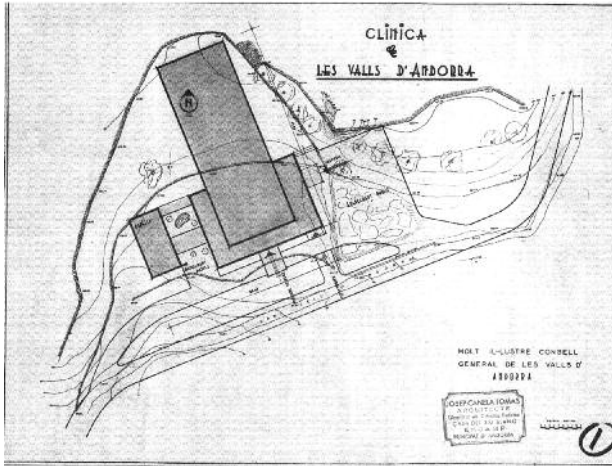
Per completar el projecte calia un Hospital públic.

La idea prenia forma i el 9 d'abril del 1963 podíem llegir en el llibre d'actes del Consell General que s'engegava el projecte: *Aprovar els plànols de l'edifici destinat a la Clínica-Hospital facultant-se a la Junta de Qüestions Socials per encomanar el corresponent plec de condicions i pressupost.*

Poc temps després es va escollir l'arquitecte Josep Canela i Tomàs per realitzar el projecte del nou edifici. Prèviament aquest prestigiós professional havia donat mostres del seu talent amb el disseny de les escoles comunals de cada parròquia i de l'edifici del Servei de Telecomunicacions d'Andorra. L'Administració i ell havien après a treballar junts i és molt probable que aquest factor tingués un pes determinant en el moment de la seva elecció. Era una aposta segura.

L'edifici de la clínica estava magníficament situat en un promontori que dominava tota la vall, a tocar del Roc de les Anelletes i al peu de la zona del Falgueró, a equidistància entre les aglomeracions d'Andorra la Vella i Escaldes-Engordany. De fàcil accés, flanquejat per un ampli aparcament, l'obra s'anava elevant de la mà dels empresaris-contractors Germans Cervós, i no deixava a ningú indiferent, tant per la seva presència i elegància, com pel fet de ser molt respectuós amb l'ús de materials del país.

L'arquitecte va voler alleugerir la imatge compacta de

SÁBADO 11 DE MARZO DE 1967

ANDORRA: El Consejo del Principado ha creado lo que será Hospital General de los Valles

Pese a la prosperidad económica del país, los equipos técnicos asistenciales no son suficientes

Hasta ahora, por la carencia de un hospital en el país, había que llamar a la ambulancia en los casos de urgencia para trasladar al enfermo o accidentado a la vecina población de Seo de Urgel que posee un equipo técnico más perfecto que el de los Valles. Para los accidentes e enfermedades de menor importancia los andorranos poseen una clínica particular en la capital, perteneciente al doctor Vilanova, que durante estos años aportó sus conocimientos a la práctica médica.

El Consejo General, consciente de la falta de un organismo médico de más perfección técnica, edificó lo que será el Hospital General de los Valles. En su estructura externa carece de detalles, es apropiado para el clima y estético en relación al paisaje. En la construcción interna no haremos caso de los comunes rumores que corren en el ámbito del país acerca de que los arquitectos extranjeros no se hacen mucho por ahora y que hasta se habló, debido a los numerosos fallos interiores, de convertir el hospital en un hotel. Existe, sin embargo, haciendo caso omiso de tales e insustanciales especulaciones, la esperanza de que nuestros ultraverstrosos arquitectos del mañana, tendrán más interés en que todo salga perfecto, identificándose plenamente con la construcción, tanto externa como interna, de futuros edificios oficiales y aportando una labor completamente exenta de fallos técnicos.

Además es un país que en un tiempo próximo, según los optimistas, albergará al gran turismo: no al típico turista de técnica o de fin de semana, sino a los que vendrán temporadas enteras, a quienes compararán su clima, a quienes vendrán a admirar la belleza con que la Naturaleza ha dotado a nuestro territorio, pues fuera de Francia y de España pocos son los que, a falta de reconocida organización, ofrecen nuestros valles tan carentes de instalaciones modernas y de servicios que se desistan, ya por obligación de su cargo, ya por interés patrio, a hacer al Principado de actual imprevisto.

Un dispensario para cada localidad
Por todo eso quizá sería interesante comenzar un poco a la tan discutida revolución socio-económica, preocupán-

dose de instalar lo que un joven colega, don Antonio Cunilla, escruposo, y que, dado el interés que suscitó, nos complace en transcribir: «Creemos que en cada población importante debería de existir un puesto de urgencia que, atendido por un turno de médicos de la localidad, nos diera la seguridad de poder acudir a él en caso de primeras curas o cuando al accidentado o el enfermo requiriera una asistencia inmediata: existen muchos casos de muerte por falta de una asistencia rápida o porque el herido no puede ser trasladado muy lejos. También necesitamos un cuerpo de fondeos de sangre, lo mismo que la existencia de una reserva de plasma debidamente acondicionada. Se han de organizar de una manera especial unos dispensarios, pues en esta época del año pueden producirse cólicos en las carreteras por las ventiscas o pistas heladas que no permiten una rápida asistencia, pero si hay un dispensario en cada localidad, muy difícil será el no poder llevar al accidentado hasta dicho punto.

Así, pues, queda mucho aún por hacer dentro de nuestras cordilleras. No basta este bienestar social y económico un tanto pasajero que, de no poner los medios necesarios, puede esfumarse en cosa de años y hasta de meses. No obstante, cabe reconocer la magnífica labor de todos los que han comenzado esta supervisión de las actuales estructuras, aportando su interés y esfuerzo para la consecución de un patrimonio colectivo perfecto.

La Clínica Meritxell. Fons Fèlix Peig, Arxiu Nacional d'Andorra

Plànols de la Clínica Meritxell de l'arquitecte Josep Canela i Tomàs. Fons Enric Dilme

La Clínica Meritxell. Fons Lluís Call

Article aparegut a *La Vanguardia Española* l'11 de març del 1967

l'edifici amb la capella, volgudament minimalista, del mateix estil que la clínica, que s'acompanyava amb una gran creu sòbria i vistosa. Aquest contrapès estètic, tot i que de modestes dimensions, estava apartat de l'edifici a una distància sàviament estudiada i feia joc amb el conjunt arquitectònic, li aportava equilibri, l'ampliava i li donava solemnitat.

L'11 de març del 1967 *La Vanguardia Española* es feia ressò de la construcció de la nostra clínica en una crònica –“*El Consejo del Principado ha creado lo que será el Hospital General de los Valles*”– signada per Ricard Fiteron, a banda de la utilitat que albirava al futur centre pel que fa a les necessàries prestacions mèdiques que el país reclamava, posava de relleu la seva “estètica adaptada al paisatge”, un detall que diu molt a favor de la sensibilitat del corresponal.

Més tard, en el seu valuós llibre *Quaranta tres anys a la sanitat d'Andorra*, Aurora Casadevall fa una exhaustiva descripció de la clínica que s'acabava d'obrir i comença dient: “L'edifici és molt maco. La façana de pedra...”. Ella, que ja fa dies que es mou en aquests ambients sanitaris, queda impressionada per les seves instal·lacions modernes i per la funcionalitat i l'equipament de cada servei. En l'espai de dues pàgines no deixa res a l'atzar i es fixa en particular en les habitacions individuals amb lavabo i vàter, però sense dutxa (cada replà disposava de dos quartos de bany). Això sí, amb un espaiós balcó i molta llum natural. En total, hi havia 50 habitacions repartides en tres nivells: maternitat, obstetrícia i pediatria al primer pis; cirurgia general i traumatologia al segon pis; i finalment, medicina interna al tercer pis.

I si bé alguns observadors de l'època van criticar que els munta-lliteres no admetessin un llit medicalitzat, a la pràctica, es va poder constatar que aquest detall puntual no presentava cap inconvenient major. Vista la qualitat del servei i la seva entrega, ningú no va mencionar mai més aquesta carència.

És un fet que hi havia mancances. La més flagrant, al meu modest entendre, era l'absència d'una unitat de cures intensives. Però allò que no ofería l'equipament, ho donava amb generositat l'equip humà, exemplar en tots els aspectes. I els quiròfans no paraven...

Tornem a l'any 1963. Quan la Junta de Qüestions Socials va acceptar l'encàrrec del Consell General pel que fa a la construcció de la clínica, va crear paral·lelament una comissió, encapçalada pels doctors Antoni Vilanova i Josep Duró, que tenia la missió d'envoltar-se dels tècnics més adients per dotar la clínica de tots els elements necessaris per al seu funcionament. Tots els detalls havien estat ben meditats i sospesats, i a proposta dels metges, el Consell General va finançar tot l'equipament sense la més mínima restricció.

Sense por a equivocar-me puc afirmar que la Clínica Verge de Meritxell –nom escollit pel Consell General en la seva sessió de l'11 de novembre del 1970– responia a tots els requisits de la modernitat més avançada. Ho vaig poder constatar personalment perquè poc temps després de ser nomenat administrador, el president de la Junta de Qüestions Socials, el Sr. Càndid Riba, assessorat per Jean Moitrier, em va destinar a la *Clinique Pasteur* de Tolosa per fer un estatge de formació. Allà, de la mà del seu director-gerent, Paul Foulquié, tota una autoritat en la matèria, vaig poder conèixer com funciona un establiment hospitalari capdavanter i constatar que la nostra clínica, tot i ser de proporcions més reduïdes, estava perfectament al dia. Era una clínica amb funcions d'hospital. Precisament d'això es tractava.

Durant el primer trimestre de l'any 1971, tant el director, Joaquim Cardelús i Pons, com les monges de la Comunitat de Sant Josep de Girona, com jo mateix, no vam parar per aconseguir que la clínica nova de trinca que ens havien confiat fos un èxit a tots nivells. Tots hi vam posar el coll. Des del punt de vista tècnic ens faltava l'homologació per part d'un organisme especialitzat. El 12 de març del 1971 vam aconseguir que l'empresa Securitas ens donés el seu vist i plau en forma de certificat. Quan jo vaig arribar a la clínica, el gener del 1971, feia dos mesos que el Consell General havia nomenat director el doctor Joaquim Cardelús i Pons. Les monges de la Comunitat de Sant Josep de Girona, totes amb una contrastada formació sanitària, proposades pel Dr. Cardelús, no van trigar a arribar per incorporar-se al personal de l'establiment. Teníem tots els elements per posar-se mans a l'obra.

El director assumia la part mèdica i les monges s'ocupaven

de la part assistencial a tots els nivells i del personal corresponent. També tenien cura de la intendència, de la cuina, de la neteja, de la higiene i de la direcció del personal d'aquestes dependències. Pel que fa a l'administrador, jo mateix, secundat per la Sra. Maria del Mar Rodríguez i Rossa, tenia la responsabilitat de vetllar pel perfecte funcionament de l'establiment, sense entrar en detalls perquè n'hi havia molts... Citaré, però, dues funcions: de bon principi em vaig guanyar de supervisar les compres destinades a la cuina i a la bona qualitat del menjar; l'altra figurava al reglament de funcionament, la tasca de secretari del Consell d'Administració.

Vam necessitar tres mesos per cobrir tots els llocs de treball i la veritat és que hi vam tenir molta cura. En total van ser 40 persones, entre les quals tres metges fixos: el doctor Cardelús i Pons, que cobria la cirurgia general i les urgències; el doctor Joan Vallverdú i Gasol, metge generalista i també anestesista-reanimador; el doctor Santiago Pujol i Fonolleda, especialista en ginecologia-obstetrícia que no va trigar a integrar-se a l'equip i que quan calia feia tasques de cirurgia general; i Conrado de las Heras, practicant i manipulador de radiologia que també va desenvolupar un rol essencial, sobretot al servei

d'urgències. La Maria del Mar Rodríguez assistia la farmàcia sota la supervisió de Meritxell Molné i Sauquet que, venint de l'exterior, era la responsable de la farmàcia de la clínica.

És bo precisar que tots els metges i cirurgians del país, fossin de l'especialitat que fossin, podien portar els seus pacients a la clínica, cuidar-los, operar-los si calia, en tota llibertat i segons unes regles establertes basades sobre el mutu consentiment. Les llevadores i les infermeres també ho podien fer.

Finalment, el dia 1 d'abril del 1971, la Clínica Verge de Meritxell va obrir les seves portes al públic. L'emoció que ens va envair a tots era indescriptible. Estic segur que cadascú de nosaltres, independentment de la funció que ocupés en l'organigrama, era conscient de viure un moment històric: l'orgull que significava ser testimoni del naixement d'una important institució i de formar-ne part activa. Per donar més solemnitat a l'instant, i de forma privada ja que no es tractava de cap inauguració, vam demanar a mossèn Blai Fortuny de beneir la talla de la Verge de Meritxell que el nostre gran artista nacional Sergi Mas va realitzar i que figurava en un lloc estratègic de la recepció.

▲
Inauguració de la Clínica Meritxell. D'esquerra a dreta: Josep Marsal, Josep Vidal, Jaume Sansa, Francesc Escudé, Monsenyor Joan Martí i Alanis, Agustí Pifarré, Eduard Rossell, M. Dubois Veguer francès, Lluís Call, Sor Françoise, una altra monja i el mestre Orelleta. Fons Fèlix Peig. Arxiu Nacional d'Andorra

▲
Una monja, Julià Reig, Eduard Rossell, Jaume Sansa, Bisbe Martí, Francesc Escudé, Dr. Cardelús, Dr. Duró, Agustí Pifarré. Fons Fèlix Peig. Arxiu Nacional d'Andorra

▲
Sor Espíritu Santo Juárez (superiora), Bisbe Martí, Dr. Cardelús, Francesc Escudé, Jaume Sansa i Jordi Marquet a la inauguració el 1971. Fons Fèlix Peig. Arxiu Nacional d'Andorra

Recordo que aquell dia, el Sr. Bonaventura Armengol i Julià,² flamant president de la Junta de Qüestions Socials, va reunir al despatx del director el Dr. Cardelús, la Mare Superiora Rvda. Maria Monsó i a mi mateix i ens va desitjar bona sort en un breu i emotiu parlament. Quan va acabar em va mirar fixament i em va dir: *I no t'oblidís, Marquet, que la clínica s'ha d'autofinançar*. No era moment per a rèpliques. A més, qui s'hauria atrevit a contradir el mestre de l'Orelleta?

L'expectació era tan gran al país que els primers pacients no van trigar a arribar. Però no per això la clínica del Dr. Vilanova va deixar de funcionar. Ella s'havia guanyat, amb el pas del temps –els resultats ho avalaven–, els seus incondicionals. La nova clínica havia d'estar a l'alçada de les expectatives. Cadascuna seguia fent el seu camí.

Recordo que la primera pacient ingressada era tota una celebritat: Pura Pibernat, la locutora de Ràdio Andorra. I el primer nadó que va néixer a la maternitat també té un nom cèlebre: Patricia Quillacq, filla de l'inoblidable cuiner Jacques i de la Mercè, la seva esposa, no menys entranyable.

La inauguració oficial va tenir lloc el 7 de novembre del 1971, un acte solemne que va comptar amb les màximes autoritats del país, encapçalades pels Síndics Francesc

Escudé i Eduard Rossell, i el Copríncep bisbe Joan Martí i Alanís, que va beneir l'edifici. Aquest va ser precisament un dels primers actes oficials del Copríncep, que acabava de ser nomenat en el càrrec.

Unes dades a l'atzar ens situen en l'època:

L'any 1971 el preu de l'habitació era de 500 pessetes al dia i englobava la manutenció. Cal dir que cada any s'aplicava un increment moderat, indexat en l'augment del cost de la vida. El preu de tots els actes mèdics es fixava de comú acord amb la CASS, a través de reunions que manteníem periòdicament el director general de la clínica, el director de la CASS, el Sr. Antoni Ubach, i jo mateix.

L'any 1971 l'ocupació mitjana va ser del 49%, i cada any va anar creixent progressivament fins a arribar, l'any 1975, al 93%. El 1971 es van realitzar 196 operacions quirúrgiques i 84 intervencions de traumatologia. El tercer pis, destinat a la medicina interna, estava obert a tots els metges del país. La seva ocupació no va parar de créixer des d'un bon principi. No entrarem en detalls... En el seu llibre citat anteriorment, l'Aurora Casadevall sí que ho fa. La descripció minuciosa del dia a dia de la seva especialitat de ginecologia-obstetrícia no té preu. La resta de la Clínica respirava una eferlescència similar.

El Veguer Francesc Badia, el Bisbe Joan Martí Alanís, el Síndic Julià Reig amb les monges de la Comunitat de Sant Josep de Girona. Fons Fèlix Peig. Arxiu Nacional d'Andorra

Conrado de las Heras i Maria de Mar Rodríguez amb les monges de la Comunitat de Sant Josep. Fons Jordi Marquet

Conxita Baró, Mireia Berné, Lluís Duró i Maria del Mar Rodríguez. Fons Jordi Marquet

2. Els Consellers Càndid Riba i Coma i Bonaventura Armengol i Julià, es van alternar des del 1964 fins al 1973 com a presidents de la Junta de Qüestions Socials.

Com que a Andorra no hi havia un banc de sang, ens vam posar en contacte amb el *Centre de Transfusion Sanguine de Toulouse* i vam obtenir, del seu director, el professor Montalegre, unes condicions òptimes: podíem disposar de tota la sang que necessitàvem. El taxista de Canillo Pere Rossa la recollia setmanalment amb una nevera portàtil i respectant les màximes condicions d'higiene, encara que el sistema no deixava de ser rudimentari. A canvi, una vegada a l'any, els serveis d'aquest centre venien a la clínica amb un vehicle equipat per a una col·lecta de sang. L'èxit va ser immediat i la col·laboració va durar molts anys. Paral·lelament, a iniciativa del Dr. Josep Antoni Mateu i Ferro, vam signar uns convenis amb el professor Monnier, director de l'*Hôpital de Purpan* de Tolosa, i amb el professor Azoy, director de l'Hospital Clínic de Barcelona, destinats a facilitar les atencions –que serien llargues d'enumerar– als pacients procedents de la Clínica Verge de Meritxell. A la pràctica va ser un encert que va resoldre molts casos greus.

A la clínica no teníem traumatòlegs i sovint el servei de cirurgia estava desbordat. Llavors el Dr. Joaquim Cardelús va sol·licitar puntualment els serveis del Dr. Joan Albert Mijares i Grau, que l'any 1977 va fer el pas definitiu i es va integrar al Centre Hospitalari Andorrà a Santa Coloma.

Pel fet de no tenir metges cardiològics en permanència al país vam donar accés, per mitjà d'una agenda preestablerta, a dos destacats cardiològics vinguts de fora, el Dr. Fort de Ribot de Barcelona i el Dr. Argullós de Prada de Conflent. I aquí no puc evitar introduir una saborosa anècdota: a un pacient que s'estranyava que l'especialista no procedís d'una universitat francesa de renom com Tolosa o Montpeller, el Dr. Argullós li va replicar respectuosament però amb un to que no admetia rèplica: *Prada és una localitat petita, sens dubte, però li recordo que fins que no va obrir el Lycée Comte de Foix a Andorra, el Lycée de Prada va ser el lloc de predilecció pels joves*

*andorrans de formació primària francesa, que volien seguir estudis secundaris fins al Bac, per més tard cursar estudis superiors. I van ser molts. També Prada va ser cèlebre per haver estat la residència de Pau Casals i per haver organitzat, gràcies a ell, un festival de música clàssica que va reunir els músics més il·lustres de l'època. En Pompeu Fabra també visqué a Prada fins la seva mort el 1948, i és allí que està enterrat.*³ El Dr. Argullós va fer honor al seu nom (permeteu-me la llicència fonètica) i el pacient va quedar ben servit... Jo, que parava discretament l'orella, en vaig prendre bona nota: la nostra clínica era petita, sí, però només en dimensions. Em pregunto què hauria dit avui sabent que Jean Castex, abans de ser nomenat primer ministre de França, era precisament l'alcalde d'aquesta bella capital del Conflent!

La Sindicatura de les inauguracions

Si la Sindicatura Reig-Baró, tal com ho he subratllat a bastament, va ser la impulsora dels grans canvis estructurals dels anys 60 que van adaptar Andorra a la modernitat, la tasca de la sindicatura que va agafar el seu relleu, l'any 1967, és igualment rellevant. Els seus dos components també es mereixen una consideració digna d'elogi.

És cert que haurà passat a la història com la sindicatura de les inauguracions de molts dels projectes de la sindicatura anterior fets realitat, com el Servei de telèfons, la CASS, el Cos de Bombers, el Servei d'Ambulàncies, el Cos de Policia, els Treballs Públics, la Clínica Verge de Meritxell, entre d'altres, però també va fonamentar les bases de la reforma de l'Administració, de la política esportiva... El cas és que, per agafar un relleu tan feixuc, calien dues qualitats essencials en un polític: la discreció i la coherència.

La discreció era habitual en ells.

El Síndic Francesc Escudé i Ferrero era un home metòdic, prudent i rigorós que imposava respecte. Empresari de formació, sempre tenia un aspecte impecable, una elegància acurada i exhibia una educació exquisida. Però quan convenia sabia ser càustic i dominava aquesta art amb destresa. Pel que fa al subsíndic, Eduard Rossell i Pujal era professor i havia estat director (*proviseur*) del

3. També és una localitat prou coneguda per ser, cada any, la seu de la Universitat Catalana d'Estiu (UCE) que ens és molt propera, ja que Andorra participa activament en la Diada andorrana, organitzada per la S.A.C. (Societat Andorrana de Ciències) des del 1988.

Lycée Comte de Foix. Però la seva passió era la política. Ell també era primmirat en les seves decisions però, a diferència del síndic, exterioritzava amb fermesa les seves conviccions. I si era necessari, amb vehemència. Es complementaven a la perfecció i penso que, secretament, s'admiraven.

Van aplicar la coherència de tal manera que en segons quins àmbits polítics avui semblaria impossible. No van qüestionar mai els acords dels seus predecessors i encara menys les seves realitzacions. Respectuosos de la màxima institució, el Consell General, es posaven al seu servei d'una manera exemplar. Guardo d'ells la impressió que dirigien la nau amb criteri i tothom remava en el sentit de l'interès general.

Francesc Escudé va ser el meu primer president del Consell d'Administració. L'acompanyaven el president de la Junta de Qüestions Socials, el Sr. Bonaventura Armengol, tres Consellers majors, el cap de sanitat, el Dr. Josep Duró Farràs, el representant del Col·legi de Metges, el Dr. Miquel Álvarez Burgos, i per part de la clínica el director, el Dr. Cardelús, la Mare Superiora i jo mateix, com a administrador i secretari.

Va ser allà que vaig tractar de prop el Síndic Escudé i vaig poder apreciar la seva facultat de diàleg, la seva fermesa i, més d'una vegada, la seva paciència, que feia d'ell un negociador de primer ordre.

Ens reuníem un cop cada mes i, a banda de les qüestions de degut compliment, com el lloguer de l'immoble, les amortitzacions sobre el material adquirit per part nostra i sobre les instal·lacions heretades del Consell, resolíem a poc a poc algunes operacions financeres que havien quedat en suspens quan l'òrgan director de la clínica es va fer càrrec del seu destí. El cas és que sempre vam trobar una resolució raonable. Els temes més freqüents es relacionaven amb la Seguretat Social, amb l'estat dels comptes, i amb totes les qüestions d'ordre intern referents al sector mèdic, assistencial, administratiu, laboral, a la qualitat de la cuina i, molt important, a la satisfacció del malalt. Aquest darrer aspecte era el que més interessava al president. Tenia tota la raó perquè la finalitat primordial d'un centre assistencial és, senzillament, aquesta.

Del Síndic Escudé en guardo un gran record. Curiosament,

tot i que era molt escrupolós amb els números, l'autofinançament de l'establiment no era pas la primera de les seves preocupacions, mentre constatés les intencions justificades i veiés els comptes clars. I parlant de comptes, el suport de l'únic centre d'informàtica privat d'aleshores, la Sagim, ens va ser de gran ajuda, i el tracte que vam rebre dels seus responsables, Josep Peralba, Esteve Santallusia i Joan Altimir, inoblidable.

Per la meua part em vaig esforçar a complaure el Sr. Bonaventura Armengol. Però no em vull atribuir cap mèrit especial ja que la clínica, com que era de petites dimensions, era fàcilment controlable i he de reconèixer que tot el personal, sense excepció, va fer meravelles de disponibilitat i dedicació. Tothom feia de tot. Jo també, com podreu comprovar tot seguit.

Una anècdota, avui impossible

Una tarda del mes d'agost el doctor Cardelús va irrompre al meu despatx tot atrafegat: "Marquet, m'has d'ajudar!" i em demanà que el seguis. Mentre ens dirigíem forçant el pas cap a la zona de rentat quirúrgic em va explicar que no hi havia manera de localitzar el seu ajudant, segurament atrapat en un embús de trànsit, cosa freqüent en aquella època, i que la "joveneta", ja sobre la taula d'operacions, no podia esperar. Es tractava, va afegir mentre ens rentàvem, d'una peritonitis que s'havia d'intervenir amb celeritat. Quan vam accedir al quiròfan, degudament equipats i precedits per dues monges, la pacient em va reconèixer i pensant que l'operava jo es va desmaiar... El Dr. Vallverdú la va reanimar, la va anestesiari i l'operació es va resoldre exitosament. Cal dir que no era la primera vegada que assistia a una operació i que em coneixia de memòria els noms de tots els instruments, catguts i altres accessoris perquè amb la Maria del Mar gestionàvem les comandes i en supervisàvem la seva recepció. Però el fet de participar en directe a una feina tan allunyada de la meua em va omplir de satisfacció. Santa Inconsciència! Un episodi com aquest avui seria impensable...

L'endemà al matí, quan vaig anar a visitar la pacient, ella, espontània, em va gratificar amb un somriure tot afegint: *Moltes gràcies, doctor Marquet.*

Pocs dies després vaig fer ús d'aquest títol d'una manera

inesperada. Eren les dues de la matinada i pujava cap a Canillo. Després d'un dia d'agost calorós, apreciava la frescor tonificant que penetrava pel meu vidre abaixat. Quan em trobava a sobre d'Encamp, a l'altura del Lloser, vaig parar l'orella al sentir unes veus desesperades, difoses, que venien del fons de l'abisme. Un accident, vaig pensar. Sense dubtar-ho ni un moment vaig despertar els encarregats de la gasolinera, 500 metres més amunt, i els vaig demanar trucar als bombers i una llanterna.

Coneixedor del camí antic que conduïa d'Encamp a Meritxell, que actualment està restaurat, vaig baixar amb prudència fins al lloc de l'accident –precisament d'això es tractava. Els tres ocupants, de miracle, havien estat expulsats del vehicle, trinxat, que s'aguantava, rodes enlaire, enmig d'una feixa estreta, al llindar del precipici. Una noia i un noi, tot i que es queixaven, estaven vius, i jo em vaig dirigir cap a un altre xicot que presentava un aspecte preocupant: estava estirat, respirava amb dificultat i quan vaig apropar-li la llanterna, vaig comprovar que el seu rostre estava blanc com un lliri. Li vaig etzibar d'un to segur: *No pateixis, sóc metge!* i acte seguit li vaig agafar el pols, li vaig aixecar suaument la parpella, acostant la llanterna amb delicadesa per no enlluernar-lo, i vaig atansar la meua orella al seu pit mentre li deia que no es preocupés, que tot aniria bé. El vaig notar alleujat. Poc després arribaven els bombers que van traslladar els tres ferits a la clínica. Els dos joves accidentats van ser hospitalitzats, atesos a temps i van recuperar-se plenament. Mentre que el meu “pacient” es va haver de traslladar aquella mateixa nit a l'Hospital Clínic de Barcelona. L'endemà em vaig assabentar que el seu estat era molt greu però que la seva vida no corria perill.

Van passar tres mesos i una tarda van trucar al meu despatx. Quan vaig fer entrar el meu visitant, el vaig reconèixer immediatament. Es tractava del meu “pacient” que, després de deixar sobre la meua taula un pernil ibèric ben embolicat, em va estendre la mà i em va dir: *Gràcies, doctor Marquet. No sé si la seva mentida em va salvar la vida. En tot cas hi va ser per molt.*

Dono fe que mai més m'he fet passar per metge.

La nova era

Valguin aquestes pinzellades i aquestes anècdotes per evocar una clínica d'un altre temps. La Clínica Meritxell, tot i les seves imperfeccions, va marcar una època. En 50 anys el món ha canviat de tal manera que quan mirem el passat ens pot agafar vertigen. Els 138 milions de pessetes del pressupost de l'any 1969 que evocava al principi, són irrisoris comparats amb les quantitats que es mouen avui dia pel mateix concepte i per una població que s'ha multiplicat per quatre. En aquest cas, raonar fent valdre la proporcionalitat no té cap sentit. Tot s'ha disparat, en modernització i en professionalització, i el nostre comportament ha hagut d'adaptar-se a una nova era que ni els més desperts, ni els més lúcids, ni els més visionaris de la meua generació mai no haurien pogut imaginar. I la veritat és que ens costa. Però l'avenir pertany als joves. És llei de vida. I ells tenen les seves regles. Ja s'ho faran. No en tinc cap dubte. Avui disposen de les eines més sofisticades i dels coneixements necessaris per fer-ne ús. Sempre que el coneixement imperi.

Però de cap manera no voldria que s'interpretés el meu escrit com una apologia d'una època passada i que es contraposés a la que vivim avui. Eren uns temps molt diferents i és ben sabut que les comparacions són odioses. Si en alguna cosa les tres sindicatures que he citat –i que vaig conèixer– van destacar, és que van saber adaptar-se amb gran intel·ligència i seny als temps que els va tocar viure. Que el sistema de llistes obertes va ajudar a agilitzar les coses? És possible, però no n'hi havia cap altre i em guardaré molt bé d'opinar en aquest sentit. El que sí que sé és que no es contemporitzava en la presa de decisions; després de veure els resultats obtinguts, dedueixo que aquestes decisions eren encertades i, per tant, degudament analitzades i debatudes. I aquí m'agradaria citar, a banda dels dos presidents de la Junta de Qüestions Socials, Bonaventura Armengol i Julià i Cándid Riba i Coma –personatges providencials i polítics majúsculs–, un prohoms que considero el paradigma del Conseller general preconstitucional: Manuel Casas i Pueo, d'un tarannà meticulós, prudent i perfeccionista. Les seves intervencions, tant en les reunions de Junta com en les sessions del Consell, no deixaven a ningú indiferent per la seva claredat i

El Dr. Santiago Pujol, Aurora Casadevall, Rosa Mari Mandicó i Jordi Marquet en una celebració de treballadors de la clínica. Fons Jordi Marquet

consciència, fruit d'una elaborada meditació que demostrava un coneixement profund i seriós dels dossiers. Amb la discreció que el caracteritzava va imprimir una metodologia a tots els seus companys polítics que va resultar determinant en l'encert de molts acords importants d'aquella època. Aquest conseller canillenc serà recordat com un home íntegre i com un exemple de participació i d'implicació en la seva tasca parlamentària. La seva aportació en el camp social i sanitari, en particular, va ser cabdal.

Si tornem enrere, el fet d'haver participat en la creació de la primera clínica pública que vam tenir al nostre país és motiu d'orgull. El servei que va donar en el seu moment mereix diferents lectures. Va aportar una seguretat assistencial mai assolida fins aleshores. Va ser l'inici, conjuntament amb la CASS, de la diversificació de l'oferta mèdica, de l'ampliació del cos de llevadores i de la contribució a sembrar el germen de la futura Escola d'Infermeria, però la Clínica Verge de Meritxell va ser, sobretot, el primer esglaó d'una escala ascendent que duu al tractament cada dia millor del pacient en les seves patologies més diverses. Quan l'any 1977 el Centre Hospitalari Andorrà de Santa Coloma va agafar el relleu, com si es tractés d'una cursa, les prestacions van evolucionar i millorar fins que, a hores d'ara, l'últim relleu que va recollir l'Hospital Nostra Senyora de Meritxell, ha portat l'assistència sanitària als nivells més actuals i més moderns. El tractament de la recent pandèmia, quan es va declarar, va ser exemplar en tots els punts i és la millor prova d'una sanitat andorrana que es troba a l'altura de les millors.

Totes les aventures humanes necessiten pioners. A nosaltres ens va tocar ser-ho. A falta de mitjans vam

desplegar una dedicació i un entusiasme sense límits. La primera pedra que vam contribuir a posar tots plegats, avui no es veu. Però l'edifici que reposa sobre ella aguanta i no para de créixer. Tot ben mirat, amb la perspectiva que donen els anys, podem assaborir secretament una satisfacció ben legítima.

Agraïments

Aquest modest escrit no hauria estat possible sense la col·laboració de tota una sèrie de persones que han donat a la meua memòria l'impuls que necessitava per anar teixint el meu relat i conferir-li la coherència necessària. El meu més sincer agraïment a Jordi Alcobé, Casimir Arjol, Josep Areny (Calbó), Aurora Casadevall, Enric Dilmé, Isidre Escorihuela, Ricard Fiter, Robert Font, Victorina Font, Mari Carme Grau, Jordi Guillamet, Ludmilla Lacueva, Maria Jesús Lluelles, Àngels Mach, Maria Marquet, Josep Peralba, Maria del Mar Rodríguez, Francesca Ros, Iñaki Rubio i Montserrat Sirés.

Bibliografia

- ALCOBÉ I FONT, JORDI. *Dret tributari del Principat d'Andorra*. 2005.
- CANTURRI I MONTANYA, PERE. "Tarda de toros" a *Ex-Libris Casa Bauró*, núm. 11. 2008. p. 3-7.
- CASADEVALL, AURORA. *Quaranta-tres anys a la sanitat d'Andorra*. Ed. Anem, 2020.
- FITER, RICARD. "Andorra: El Consejo del Principado ha creado lo que será Hospital General de los Valles" a *La Vanguardia Española*, 11 de març del 1967.
- MIJARES, JOAN ALBERT. *Mi oficio de cirujano, Hospital Clínico Barcelona 1958 - Principado de Andorra 2016*. Editorial Milenio, 2017.
- RIBAS I COMAS, MIQUEL. *La realitat d'un somni. 50è aniversari Pas de la Casa- Grau Roig (1957-2007)*. Grandvalira-SAETDE, 2007.
- ROS I PASQUET, FRANCESCA. *Evolució, estructura i dinàmica demogràfica andorrana*. Ministeri d'Educació, Joventut i Esports. Govern d'Andorra, 2001.
- RUBIO, IÑAKI. *Morts, qui us ha mort?* Ed. Comanegra, 2021.
- SANDY, ISABELLE. *Andorra ou les hommes d'Aïrain*. Paris. Librairie Plon, 1923. p. 289.